

Bízhatom benned?

Félelmek és tények a kínai társadalmi hitelességi rendszerrel kapcsolatban

SZABÓ ENDRE GYŐZŐ*

„Minden ember eredeti példányként születik,
de a legtöbben másolatként halnak meg.”

André Gide

1. Prológus

1987 ősze. Kilencéves gyerekként nagy izgalomban vagyok. Hónapok óta nem látott bátyám hazaérkezik a laktanyából. Egyenruhában. Amint teheti, civil ruhát ölt, én pedig elkezdem mustrálni a Magyar Népköztársaság Néphadseregének egyenruháját és felszerelésait. Ismerkedem az egyenruha egyenszabásával és egyentapintásával, az előre megkötött, hátul összekapcsolható nyakkendővel, a jelképekkel, az egyentáska egyentartalmával. Nagy kincs kerül aztán a kezembe: a katonai igazolvány. Fénykép, adatok, köztük a párt- vagy KISZ-tagság, és végül megjegyzés, 12. pont, kézzel és jól olvashatóan írt bejegyzés: *politikailag megbízhatatlan*. Kilencévesen megdöbönt a két szó. Ma már, szintén katonaviselt emberként, tudom, hogy a katonai igazolvány a személyazonosító igazolványt helyettesítette, csak ezzel tudta igazolni magát a sorkatona. Bárki, akinek joga volt rá, láthatta a benne foglalt *tényt*. Kilencévesen nem tudtam felmérni a két szó társadalmi súlyát. Mégis ez az egyik olyan élményem, amely minden bizonynyal hozzájárult ahhoz, hogy a magánszféra védelmét személyes indíttatásból is szolgáljam. Értjük-e, átlátjuk-e annak jelentőségét, ha valakiről azt állítjuk: *megbízhatatlan*? Vagy éppen azt, hogy *megbízható*?

2. Bevezetés

Ez az írás Kínából nézve nyugati szemmel született. Célja a tárgyilagos megismerés, és annak vizsgálata, hogy a kínai hitelességet szolgáló pontrendszer hogyan működik, milyen módon érinti a társadalmat, a társadalmi kapcsolatokat, hogyan értékelhetjük azt az európai adatvédelmi fogalmainkkal és szabályainkkal. Vajon a kínai társadalmi pontrendszer egyszer minket, *nyugatiakat* is minősíteni fog?¹

* Elnökhelyettes, Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság; kutató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpont Információs Társadalom Kutatóintézet.

2.1. A társadalmi háttér

Előrebocsátom, hogy nem vagyok a kínai társadalom avatott ismerője. Ugyan 2010-ben lehetőségem nyílt egy delegáció tagjaként Kínába látogatni, majd 2017-ben egy hongkongi konferencián részt venni, de ezek a látogatások nem adtak közvetlen betekintést a lakosság mindennapjaiba. Mégis szembeötlő volt, hogy a formális társadalmi szabályok és szokások fontosabb szerepet játszanak Kínában, mint Európában. Az európai ember helyesen teszi, ha felkészül erre, és nem viselkedik illetlenül vagy bántóan vendéglátóival.

Közhelynek tűnik, mégis érdemes felidézni, hogy a konfucianus filozófia jelentős hatást gyakorol a kínai társadalomra. Az ősök tiszteletére épülő filozófia áthatja a kínai társadalom hétköznapijait és családi életét. A kínai társadalomban az uralkodó-alattvaló, apa-fiú, férj-feleség, idős-fiatal és a barát-barát kapcsolatokat tekintik meghatározónak, és mindegyikben megjelenik a tiszteleten túl az egyénnél fontosabb érdekeknek való alárendelődés.² Krasznai Attila egyenesen úgy fogalmaz, hogy „a családi szocializációs szintér fixálódása magával vonja az autoriter személyi kapcsolatok állandóvá válását is”.³ Bizonyára nem túlzás azt állítani, hogy a családfő és az ősök tisztelete felkészíti a felnövekvő újabb és újabb generációkat az uralkodó és az állami hivatalnokok tiszteletére is. A szülők és az urak (hivatalnokok) tisztelete már az ősi forrásokban is összefonódik: „Ahogyan az apát kell szolgálni, éppúgy kell az urat is, mert egyként kell tisztelni [őket].”⁴ Ez az a társadalmi háttér, amelynek bár nyomai léteznek az európai kultúrában is,⁵ minden bizonnyal jelentős eltérésekhez vezetnek akkor, amikor olyan érzékeny társadalmi kérdésekről értekezünk, mint a megbízhatóság, a szavahihetőség állam vagy bárki más általi megítélése, az alapjául szolgáló információk nyilvántartása és az így készülő adatbázis felhasználása szankciók alkalmazása vagy jutalmak adása céljából.

E tanulmány nem kívánja megítélni, hogy mennyiben új- vagy szükségszerű a megbízhatóság vagy a hitelesség mérése a kínai társadalomban. Minden bizonnyal másként fogadják a kezdeményezést Kínában, mint ahogyan az európai ember és az európai társadalom fogadná. Amit a nyugati ember a magánszférájába való súlyos beavatkozásként él meg, azt a kínai polgár a család és az állam által betöltött társadalmi szerepre való tekintettel könnyebben elfogadja.⁶ A rövid társadalmi áttekintés csupán azt a célt szolgálja, hogy rávilágítsak: Kína a saját problémáira a saját megoldásait keresi, a saját hagyományainak megfelelő keretek között.

¹ Köszönetemet fejezem ki Dr. P. Szabó Sándornak, a Nemzeti Közszoigálati Egyetem docensének, aki a kínai társadalomról szóló tanácsaival segítette kutatásomat.

² KRASZNAI Attila: A konfucianus filozófia mint nagyhatalmi bázis. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica*, Tomus XX (2016) 1., 182.

³ Uo., 183.

⁴ P. SZABÓ Sándor: *A kínai erkölcs és a szülők tisztelete*. Budapest, Kossuth, 2013, 15. Az idézet *A szülőtisztelet könyvéből* származik.

⁵ „Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig élhess azon a földön, amit Istened, az Úr ad neked” – az ötödik parancsolat a Bibliában, amely évezredek óta része a zsidó–keresztény hagyománynak. 2Móz 20:1–17.

⁶ Yunji LEE: *The Social Credit System and Privacy Protection in China: An Analysis of Personal Information Security Standard*. 2019, <https://bit.ly/3NShLjN>, 6.

2.2. Gazdasági fellendülés és társadalmi bizalmatlanság

Kína az 1978-as nyitás óta óriási gazdasági fejlődésen és ezzel párhuzamosan társadalmi változásokon ment keresztül. Különösen a gazdaságilag gyorsan fejlődő országrészekben voltak szembeötlők a társadalmi kísérőjelenségek: a piaci szereplők elégtelen felügyelete, a környezeti és az élelmiszerbiztonsági botrányok, a munkajogi jogsértések, a szellemi alkotások jogellenes felhasználása, a korrupció és a hasonló morális vagy jogi határátlépések,⁷ a termékbiztonsági balesetek, a gyógyszerbiztonsági incidensek, a kereskedelmi csalások, a hamisított termékek, az adóelkerülés, a megtévesztő pénzügyi követelések – mindezek a jelenségek nem kívánatosak a szocialista piacgazdasági rendszer tökéletesítéséhez vezető úton.⁸ A hitelesség iránti igény, a megbízható piaci partnerek megtalálásának kívánalma tehát mélyen gyökerezik a kínai hétköznapokban.

Kína népi bankja 2004-ben hozta létre az első központosított kereskedelmi és fogyasztói hitelbejelentő rendszerét.⁹ A Kínában évente aláírt kb. négy milliárd szerződésnek csupán az 50 százalékát (!) tartják be.¹⁰ Nemcsak a szerződések betartásával, hanem még a jogerős bírósági ítéletek kikényszerítésével is nehézségek adódnak.¹¹ Ott, ahol a társadalmi bizalom alacsony szintre süllyed, a társadalmi kontroll iránti igény megnő.¹² Az Alibaba e-kereskedelmi vállalat által bevezetett hitelességi rendszer, a Sesame, amely állami ösztönzésre a társadalmi hitelességi rendszer egyik előképeként indult, nem véletlenül futott be rendkívül sikeres pályát a kínai piacon.¹³ De nemcsak a klasszikus piacon, hanem még a randioldalakon is érdeklődés mutatkozott a potenciális partner megbízhatósági mutatójának megismerésére.¹⁴ A gazdasági fejlődés társadalmi velejárója a városi lakosság gyors növekedése. Azoknak a kínai városoknak a száma, amelyek lakossága egymillió fölötti, 2020-ban már meghaladta a 160-at,¹⁵ és a lakosság több mint 60 százaléka városokban lakik.¹⁶ A városi életmód értelemszerűen magával hozza az erőteljesebb online jelenlétet, ami a társadalmi kontroll szempontjából is fontos tendencia.

---

⁷ Katja DRINHAUSEN – Vincent BRUSSEE: China's Social Credit System in 2021. *Mercator Institute for China Studies*, 2021. március 3., <https://bit.ly/39zhTDw>, 5.

⁸ A társadalmi hitelességi rendszer tervezési kerete (2014–2020), GF No. (2014)21.

⁹ Michelle LEE: Beyond Big Brother: Implications of China's Social Credit System for Global Credit and Governance. Doktori értekezés, Columbia University, 2019. április 20., <https://bit.ly/3xRjQVc>, 7.

¹⁰ A Chinese Academy of Social Sciences beszámolója szerint. Uo., 13–14.

¹¹ Trivium China: China's Corporate Social Credit System, <https://bit.ly/3NSZDUL>, 10.

¹² Lásd SZABÓ Endre Győző: Méltóság és megfigyelés – az emberi méltóság érték és mérce. *Jogi Fórum*, 2009. július 13., <https://bit.ly/3HniUv0>.

¹³ DRINHAUSEN–BRUSSEE i. m. (7. lj.) 20.

¹⁴ LEE i. m. (9. lj.) 5.

¹⁵ KOLLÁR Csaba: Kína és a társadalmi kredit rendszere. *Hadtudomány*, 2020/1., 83. Kollár a *World Population Review* online elérhető elemzéséből idézi az adatokat (<https://bit.ly/3tZoOx9>).

¹⁶ A *World Population Review* kimutatása szerint a mintegy 1,4 milliárd lakos 61%-a város lakó, <https://bit.ly/3txTyF2>.

3. A kínai társadalmi hitelességi rendszer

A kínai társadalmi pontrendszer kísérlet arra, hogy a teljes nyilvánosság biztosítása mellett hiteles információt nyújtson magánszemélyek és szervezetek megbízhatóságáról, hitelességéről. A nyugati társadalmakban is működnek bizonyos szektorokban olyan megoldások, amelyek például a hitelképességre¹⁷ vagy a biztosított kártörténetére nézve nyújtanak információkat. Azonban a kínai pontrendszer ezektől gyökeresen eltér, hiszen azzal a szándékkal jött létre, hogy a pusztán hitelképességen, tehát a szűk gazdasági értelemben vett megbízhatóságon túl az egyénről vagy a szervezetről nyerhető széles körű információk révén alakítson ki egy mutatót, praktikus módon egy számot, amely alapján mindenki tájékozódhat az érintett hitelességéről.

3.1. Megbízhatóság, hitelesség és a társadalmi bizalom megsértése – fogalmi kérdések

A társadalmi pontrendszer célja a társadalmi és a gazdasági viselkedés szabályozása a megbízhatóság vagy a hitelesség pontozásával.¹⁸ Ahogyan a magyar „hitel” szó többet jelent a banki hitelnél, úgy a kínai megfelelője (信用) is többlettartalmat hordoz – a konfucianizmus egyik központi értéke, amely a becsületességgel és a megbízhatósággal áll szoros kapcsolatban. A magyarba átültetve tehát leginkább a „hitelesség” adja vissza a szó jelentését. A szakirodalomban nincs egységesen használt kifejezés a társadalmi pontrendszerre. Megítélésem szerint a „társadalmi hitelességi rendszer” fejezi ki legjobban a rendszer lényegét és célját, ezért a tanulmányban ezt a kifejezést, illetve a THR rövidítést használom.

A THR feladata a társadalmi hitelesség mérése és annak közzététele. A pártállami célkitűzés szerint a THR a tisztességességet és az átláthatóságot mozdítja elő, ennek megfelelően a *hitelesség* fogalmának következtelen alkalmazása egyrészt alááshatja ezeket a központi törekvéseket,¹⁹ ami óvatosságra int, másrészt az egységes értelmezés logikája a központosság irányába mutat. A rendszer célja a társadalmi bizalmat romboló magatartások kiszorítása. Ezek a magatartások azonban nem csupán jogilag pontosan definiált formát ölthetnek, hanem olyan megfoghatatlan kategóriába is eshetnek, mint a „szóbeszéd terjesztése az interneten”.²⁰ A bizalom és az annak megsértése körüli bizonytalanság is alátámasztja azt a kételyt, hogy a rendszer valóban kiszámíthatóan és minden részrehajlás nélkül működtethető.

¹⁷ Pl. a magyarországi központi hitelinformációs rendszer. A nyugati országokban ezek természetesen nem nyilvános adatok, az ilyen nyilvántartásokból csak az arra jogosultak igényelhetnek adatot, előre meghatározott célból, illetve eljárások keretében.

¹⁸ LEE i. m. (9. lj.) 3.

¹⁹ DRINHAUSEN–BRUSSEE i. m. (7. lj.) 16.

²⁰ Yu-Jie CHEN – Ching-Fun LIN – Han-Wei LIU: „Rule of Trust”: The Power and Perils of China’s Social Credit Megaproject. 32(1) *Columbia Journal of Asian Law* (2018) 29.

3.2. A társadalmi hitelességi rendszer felépítése

Az államtanács hivatalosan 2014-ben hozta nyilvánosságra a THR tervét.²¹ A program négy területre összpontosít: a kormányzati ügyekre, az üzleti szereplőkre, a társadalomra és az igazságszolgáltatásra. A kormányzati és a kereskedelmi bizalom megeremtése mellett a társadalmi viszonyokban is erősíteni kívánja a bizalmat. Ide tartozik az egészségügy, a születésszabályozás, a társadalombiztosítás, a foglalkoztatás, az oktatás, a tudományos kutatás, a kultúra, a sport, a turizmus, a szellemi tulajdonjog, a környezetvédelem, az energiahatékonyság, a társadalmi szervezetek, az internetes szolgáltatások és a természetes személyek közötti bizalom és a hitelesség is.²² A társadalmi hitelesség körében természetesnek tűnik, hogy a magánszemélyek hitelessége is megítélés alá esik, mégis érdemes kiemelni azokat, akiket a keretszabályozás is megemlít: orvosok, gyógyszerészek, nővérek, egészségügyi alkalmazottak, tanárok és hallgatók, a professzionális sportban foglalkoztatottak, a turizmusban dolgozók, a környezeti hatásokat vizsgáló szervezetek munkatársai, az energetikai szakértők, a köztisztviselők, a cégek jogi képviselői stb.²³ A keretszabályozás a nevesített körbe tartozókon túl külön kitér a természetes személyekre általában is, akik kitüntetett szerepet kapnak a THR-ben. Ennek a gazdasági és a társadalmi életben is jelentősége van: a teljes lakosságon belül biztosítani kell a rendszer lefedettségét. A THR megalkotói szerint a rendszer hatékony eszköz lesz a kölcsönös bizalom társadalmon belüli erősítéséhez, hozzájárulva a harmonikus szocialista társadalom létrehozásához. A rendszert 2020-ra kellett létrehozni a „gazdasági és társadalmi fejlődés” érdekében,²⁴ de volt, ahol helyi szinten már a határidő előtt is nyilvánosan működött.²⁵ Célja az egyének, a vállalatok, a társadalmi szervezetek és a kormányzati szervek hitelességének mérése – egyedül a kínai kommunista párt szervezetei maradnak kívül a THR-en.²⁶

A nem kívánatos társadalmi jelenségekkel szembeni fellépés természetesen folyhat a szokásos jogorvoslati mederben, hatósági, bírósági eljárások keretében. Ezek mellett, illetve helyett is hatékony eszköz lehet a THR a maga büntető és jutalmazó eszközeivel. A THR-re tehát úgy is tekinthetünk, mint a kikényszerítés, a jogszerű magatartásra való rászorítás innovatív eszközére.²⁷ A tanulmányban tárgyalt példák nem egy központi szisztémát mutatnak be – éppen ellenkezőleg, helyi szinten működő rendszerekből vettem példákat, amelyek a helyi szintet jellemzik,

²¹ Tervezési keret (2014–2 020) i. m. (8. lj.).

²² Uo., II. cikk (3) bek.

²³ A felsorolás folytatható a következőkkel: ügyvédek, könyvelők, adótanácsadók, állami vállalatok felső vezetői, biztosítási brókerek, szabadalmi munkatársak, projektmenedzserek, a médiában dolgozók, idegenvezetők, állatorvosok és hasonló személyek. Olyanokról van tehát szó, akik az ügyfelekkel való kapcsolatok alakításában részt vesznek, fontos tudni a hitelességükről, és egyébként is jelentős társadalmi felelősséget vállalnak munkájuk során. Uo.

²⁴ Uo., I. cikk (2) bek.

²⁵ A Vice Media Group honlapján elérhető videó riport szerint a Rongchengben már nemcsak az emberek magatartását értékelő adatgyűjtés, hanem a pontszámokat tartalmazó listák működtetése is valósággá vált 2018 decemberére. Karen YE – Laurel CHOR: China's Citizen Tracking System can Wreck People's Lives. *Vice*, 2018. december 12., <https://bit.ly/3QmAovF>.

²⁶ DRINHAUSEN–BRUSSEE i. m. (7. lj.) 7.

²⁷ Trivium China i. m. (11. lj.) 10.

egyszersmind a tendenciákat is mutatják. A horizonton feltűnik a központosítás lehetősége – és igénye is –, de egészes kínai hitelességi rendszerről egyelőre nem lehet beszélni.

3.3. A társadalmi hitelességi rendszer elsődleges feladata: adatokat gyűjteni és nyilvántartani

A kormányzatnak minden szinten ki kell építenie a hitelességet erősítő mechanizmusokat, meg kell teremtenie a köztisztviselők „hitelességi dossziéját”, amelybe a személyes hitelességi információkat kell bevezetni.²⁸ A kereskedelmi ügyekben a hitelesség előmozdítása a program fókuszában van; ide tartozik a gyártás, a logisztikai szektor, a pénzügy, az adózás, a projektirányítás, a közbeszerzés, a közlekedés és a szállítás, az e-kereskedelem, a statisztika, a közvetítő szolgáltatói szektor, a reklámozás, továbbá a hitelességi irányítási rendszerek a vállalatok működésében.²⁹ A központi adatbázis olyan „adatszigetekről” származó információkat gyűjt össze, amelyek egyébként egymástól függetlenül működnek, nem kapcsolódnak egymáshoz. A források száma mintegy négyszáz adatbázisra tehető.³⁰

A magánszemélyek esetében az azonosító adatok³¹ mellett a foglalkoztatás,³² a pénzügyek,³³ a bírósági ügyek,³⁴ a párttagság,³⁵ a szabályzatok és jogszabályok megsértése,³⁶ a polgárként tanúsított példamutató magatartás³⁷ vagy a kiemelkedő eredmények³⁸ játszanak szerepet a hitelességi mutató kialakításában.³⁹ Bizonyos adatok azonban kivételt képeznek, például a vallási hovatartozás, az ujjlenyomat, a genetikai adatok, az orvosi kezelések és a vércsoport.⁴⁰ A polgárok hitelessé-

²⁸ A nyilvántartandó adatok közé tartoznak a bizonyos eseményekről készült jelentések, a kormányzati ügyekben tanúsított becsületesség és feddhetetlenség, az éves értékelés eredménye, jogsértések, fegyelmi jogsértések. Ezen adatokat figyelembe kell venni a köztisztviselő értékelése és jutalmazása során. Tervezési keret (2014–2020) i. m. (8. lj.) II. cikk (1) bek.

²⁹ Uo., II. cikk (2) bek.

³⁰ Trivium China: Understanding China's Social Credit System, <https://bit.ly/3zyoGIq>, 10.

³¹ Név, igazolványszám, nem, egyéb alapvető azonosító adatok.

³² Szakmai képezések, bármely cég képviselőre való jogosultság.

³³ Adófizetési történet, bankhitel visszafizetésének története, társadalombiztosítási járulék megfizetése, közüzemi és telekommunikációs számlák, valamint gyermektartásdíj megfizetése.

³⁴ Polgári és büntetőügyek, bírósági ítélet végrehajtásának elmulasztása, bebörtönzés, visszaesés.

³⁵ A Kínai Kommunista Pártban való tagság és státusz.

³⁶ Közlekedési szabálysértések, szakmai etikai szabálysértések, sorkatonai szolgálat elkerülése, szabadalmi vagy szerzői jogi jogsértés, telekommunikációs csalás, biztosítási csalás, vizsgákon való csalás vagy félrevezetés, olyan társaság képviselője, amelyet szabályok megsértéséért vontak felelősségre.

³⁷ Városi önkéntes, vér- vagy csontvelő-adományozás, jótékony célra történő felajánlás, könyvtári könyvek időben való visszaszolgáltatása, egyéb „jó cselekedetek”.

³⁸ Innovációért, szabadalomért és feltalálói tevékenységért kapott díjak és elismerések, irodalmi díjak, hősiességi díjak, egyéb „jó polgár” díjak.

³⁹ Trivium China i. m. (30. lj.) 11.

⁴⁰ A felsorolás érdekes módon részben átfedésben van a különleges adatkategóriákba tartozó adatokkal, amelyeket az EU jogában a GDPR 9. cikke határoz meg. Figyelemre méltók a hasonlóságok a biometrikus és a genetikai, egészségügyi adatok terén. Azonban az eltérések is jelentősek, például a politikai vélemény vagy a párttagság a THR szempontjából kifejezetten fontos adat. Uo., 10.

gi rendszerének alapjait a városok, a helyi hatóságok szintjén kell keresni – praktikus megfontolásból is érdemes ezt arra a szintre telepíteni, ahol a polgárok magatartását a lehető legközelebről lehet értékelni. Ebből kiindulva van azután lehetőség a nemzeti rendszert felépíteni, amelyet idővel létre kívánnak hozni, még ha az éveket vesz is igénybe. Ami a vállalati hitelességet illeti, a keretszabályozás arra bátorítja a vállalatokat, hogy a saját munkavállalók hitelességi értékelését, valamint ennek struktúráját teremtsék meg. Szintén említésre méltó, hogy a keretszabályozás elvárja a hitelességi értékelő szervek tekintetében a megfelelő felügyeletet, a panasztétel és a jogorvoslat lehetőségét.⁴¹ A THR az évek során átalakult, és várhatóan a jövőben is sokat fog változni. Az egyik világos tendencia az, hogy újabb és újabb területekre terjed ki, adott esetben új politikai prioritások mentén.⁴² Szintén meghatározó lehetőség, és feltehetően irányvonal is a nemzeti szintű központosítás, aminek egyes jelenségeire ebben a tanulmányban is kitérek.

3.4. Külföldi vonatkozások

A rendszer megalkotása során figyelembe vették, hogy a világ legnagyobb népességével rendelkező ország intézkedései és erőfeszítései nem csupán a határokon belül bírnak jelentőséggel. A hitelesség megerősítése társadalmi fejlődéssel és a versenyképesség javulásával jár, ami túlmutat a hazai körülményeken, hiszen Kína számára is erős nemzetközi reputációt épít.⁴³ Tehát a THR-nek nemzetközi kontextusban is értelmezhető funkciója van, célja többek között Kína nemzetközi befolyásának erősítése, emellett a nemzetközi hitelbírálati (*credit rating*) rendszer sürgető feltétele is.⁴⁴ A Kínában letelepedő vállalatok a regisztráció során olyan kódot kapnak, amelynek segítségével egyértelműen azonosítani lehet őket, a THR kontextusában is. Ha a külföldi vállalat olyan képviselőjéhez köthető a bizalomsértés, akinek nincs kínai azonosító jele, akkor az iránymutatások szerint útlevel- vagy más okmányszámot használnak az érintett azonosítása céljából.⁴⁵

3.5. A társadalmi hitelességi rendszer társadalmi funkciója: jutalmazni és büntetni

A 2014-es keretszabályozás visszatérő fordulata, hogy a hitelességi rendszer célja a jogkövetők jutalmazása, megerősítése abban, hogy a társadalom számára is hasznos magatartást kell tanúsítani, a jogsértőket, a társadalmi normákkal összetűzésbe kerülőket pedig büntetni kell, világossá kell tenni számukra, hogy minden lépésük megnehezedik amiatt, hogy a közösség szabályait megszegték. E célra szolgálnak a szégyenlisták, a feketelisták, valamint a vöröslisták, amelyek a társadalmi minták népszerűsítését szolgálják.

⁴¹ Tervezési keret (2014–2020) i. m. (8. lj.). II. cikk (2) bek. A felügyelet, a panasztétel és a jogorvoslat európai szemmel és megközelítéssel is üdvözlendő. Észre kell venni azt is, hogy a hitelességi rendszer kapcsán is társadalmi bizalmat kell építeni. Fogalmazhatunk úgy is, hogy a társadalmi hitelességi rendszerrel szembeni bizalom kulcsa annak *hitelessége*.

⁴² DRINHAUSEN–BRUSSEE i. m. (7. lj.) 12.

⁴³ LEE i. m. (9. lj.) 4.

⁴⁴ Tervezési keret (2014–2020) i. m. (8. lj.). I. cikk (2) bek.

⁴⁵ CHEN–LIN–LIU i. m. (20. lj.) 21.

4. Feketelisták

A feketelisták nagy része a szervezetekre vonatkozik, egy részük azonban a természetes személyekre. Az első feketelistát a legfelsőbb népi bíróság (LNB) hozta létre azok nevével, akik nem teljesítik a bírósági ítéletben foglaltakat. Ez a lista nyilvános, elérhető az LNB honlapján, kereshető, és tartalmazza a személyi azonosító szám egy részét.⁴⁶ Már jóval a 2020-as általános céldátum előtt működött – 2017 végéig 9,5 millió embert szerepeltettek benne.⁴⁷ A kínai személyi azonosító – más országokhoz hasonlóan – egyértelműen azonosíthatóvá teszi a természetes személyeket, akiket ez a szám egész életükben elkísér, változtatás nélkül.⁴⁸ Az ítéletek végrehajtásával szembeszegülőkén túl olyan nyilvános lista is létrejött, amely bizonyos nem létfontosságú fogyasztási lehetőségektől fosztja meg a rajta szereplőket:⁴⁹ nem vásárolhatnak jegyet repülőre vagy expresszvonatra, akadályokba ütköznek, ha a lakásukat szeretnék felújítani, nem szállhatnak meg a legjobb szálláshelyeken, de még a gyerekeiket sem írathatják be magas presztízsű magániskolába.⁵⁰ Az egypártrendszerű Kínában az is jelentős hátrány, hogy a feketelistán szereplők nehezebben válhatnak a kommunista párt tagjává.⁵¹ Erre a listára felkerülnek azok is, akik az LNB imént említett feketelistáján szerepelnek.⁵² Az értékelt magatartások sora szinte végtelennek tűnik. Pontlevonást eredményező magatartás például a dohányzási és a szemégyűjtési szabályok megszegése, kutya póráz nélküli sétáltatása, a közös költséggel való elmaradás, a katonai szolgálat elkerülése vagy megtagadása, bírósági ítélet végrehajtásának elmulasztása, ha börtönbüntetésre ítélnék valakit, engedély nélküli oktatási tevékenység folytatása, diákok inzultálása, közlekedési szabálysértések elkövetése (ideértve a parkolási szabályok megsértését, a rendszám-tábla letakarását, a bódult vagy ittas állapotban való vezetést, a jogosítvány megszerzéséhez szükséges vizsgán való csalást, a túlsúlyos járművel való közlekedést, de még a piros lámpa ellenére való átkelést is), szabálysértések az igazságügyi vizsgákon, a helyi adók és díjak megfizetésének elmulasztása, gyermekmunka jogszerűtlen igénybevétele, a társadalombiztosítási juttatásokkal összefüggő csalások, a munkabér visszatartása, taxiszolgáltatás nyújtása az eltiltás időszaka alatt stb.⁵³

⁴⁶ Lásd a Legfelső Népi Bíróság honlapját a bírósági ítéletben foglaltak elmulasztóinak feketelistájával, <https://bit.ly/3zEykZS>.

⁴⁷ CHEN–LIN–LIU i. m. (20. lj.) 17.

⁴⁸ A 18 jegyű személyi azonosító első hat számjegye a tartományt, a várost és a kerületet, illetve a megyét azonosítja. Szerepel még benne a születési dátum nyolc számjeggyel, ezenkívül egy háromjegyű szám, amely a nemre utal, majd pedig az utolsó számjegy egy érvényességet ellenőrző szám, <https://bit.ly/3mQ6h2a>.

⁴⁹ A National Public Credit Information Center adatai szerint 2018-ban 17,5 millió esetben tagadták meg a repülőjegy eladását, 5,5 millió ember nem vásárolhatott vonatjegyet, és 128 ember nem tudott kilépni az országból az adótarozása miatt. LEE i. m. (9. lj.) 9.

⁵⁰ Trivium China i. m. (30. lj.) 13. Sőt a kérdés egy közfenntartású iskolában is felmerült 2018-ban, amikor a felvételi követelmények között határozta meg egy iskola a szülők hitelességét. A lépés élénk vitát kavart a gyermekek oktatáshoz fűződő joga tekintetében, <https://bit.ly/3xwEpF8>.

⁵¹ CHEN–LIN–LIU i. m. (20. lj.) 11–12.

⁵² A természetes személyek feketelistájára lehet kerülni a bírósági ítélet nem teljesítésén túl pl. adóelkerülés, csalás vagy repülőn, vonaton tanúsított elfogadhatatlan magatartás miatt is. Trivium China i. m. (30. lj.) 14.

⁵³ Uo., 25–28.

4.1. A gazdasági társaságok és az egyéni feketelisták kapcsolata

A cégek hitelességi mutatója össze van kötve kulcsfontosságú tagjainak mutatóival, különösen a képviselőre jogosultakéval. Ha egy céget feketelistára helyeznek, akkor az a vezetői hitelességi mutatóin is meglátszik, őket is feketelistára tehetik, sőt egész karrierjüket megpecsételheti a listázás. Egy ilyen listára kerülés akadálya lehet annak, hogy vezető tisztségviselők legyenek vagy befektetőként jelenjenek meg az adott ágazatban. Ami a Kínában tartózkodó külföldieket illeti, rájuk egyértelműen hatással van a THR, különösen akkor, ha egy cég képviselőjeként járnak el vagy éppen nem fizetik vissza a hitelüket.⁵⁴ De az online tevékenységek megfigyelése arra is kiterjed, hogy például Tajvant, Hongkongot vagy Makaót önálló államként vagy Kína részeként említik-e (emiatt egy japán légitársaságot 2018-ban meg is bírságotak).⁵⁵ Feltételezhető tehát, hogy az online viselkedés monitorozása a magánszemélyek esetében is fontos részét képezi a pontozás alapjául szolgáló magatartások feltérképezésének. Az állami szervek megosztják egymással feketelistáikat és azokat kölcsönösen elismerik, egymás jelzéseit az általuk vezetett hitelességi mappákban is feljegyzik, erre nézve egymással egyetértési szerződéseket kötnek. Sőt a nemzeti platformon mindegyik szerv megoszthatja az információit, így a büntetőhatás megsokszorozható:⁵⁶ a „bizalomsértés egy helyen, korlátozások mindenhol” elv érvényesül.⁵⁷ A büntetés tehát radikális, messze túlmutat azon a mértéken, amelyet mi nyugati mércével arányosnak gondolnánk. Ha például az általános vámügyi hatóság hiteltelennek nyilvánít egy céget és annak törvényes képviselőjét, például csempészet vagy az importvám elkerülése miatt, akkor abból egy sor hátrány származik, például gyakoribb ellenőrzés, a dokumentálás fokozott ellenőrzése, de akár magasabb import- vagy exportköltségek is stb. Ezek a hátrányok kiegészülnek más szervek szankcióival, így például a közbiztonsági minisztérium nem engedi, hogy a cég törvényes képviselője elhagyja az országot stb.⁵⁸

Az általános vámügyi hatóság természetesen vörös, tehát pozitív listán is feltüntetheti a cégeket, ami értelemszerűen előnyökkel, könnyítésekkel jár.⁵⁹ A polgári repülésügyi hatóság a veszélyes vagy törvénytelen magatartást tanúsító utasokat helyezi feketelistára,⁶⁰ ami praktikusán a repüléstől való eltiltáshoz vezet. A repülésügyi hatóság más állami szervek listáját is figyelembe veszi, és az azokon szereplőket is felveszi a repüléstől eltiltottak listájára. A kínai kibertér hatóság az online térben végez ellenőrzéseket és juttatja érvényre az állami cenzúrát. A kibertérre vonat-

⁵⁴ DRINHAUSEN–BRUSSEE i. m. (7. lj.) 8.

⁵⁵ LEE i. m. (9. lj.) 31.

⁵⁶ Hszi Csin-ping kínai elnöknek tulajdonítják azt a kijelentést, hogy „minden kedvező a megbízhatók számára, a hiteltelenek egy lépést sem tudnak előbbre jutni”, <https://bit.ly/3xSh820>.

⁵⁷ CHEN–LIN–LIU i. m. (20. lj.) 17.

⁵⁸ Az LNB az említettekén túl a cég és a törvényes képviselő számára is lehetetlenné fogja tenni az ingatlanvásárlást, továbbá a nem létfontosságú javak vásárlásától eltiltottak listájára is felkerülnek. A cég törvényes képviselője, igazgatója, vezetői el lesznek tiltva a vezetői szereptől mind a privát, mind az állami szektorban. Ha az ökológiai és környezetvédelmi minisztérium feketelistájára kerül fel a cég, akkor megemelt összegű áramszámlát fog kapni. Trivium China i. m. (30. lj.) 18–20.

⁵⁹ Uo., 18.

⁶⁰ Például megtrévesztő információkat terjeszt állítólagos terrorfenyegetettségről, hamis dokumentummal próbál utazni, veszélyes anyagot szállít, nyílt lángot használ vagy a tilalom ellenére dohányzik, lop a fedélzeten.

kozó szabályokat megszegő jogi és magánszemélyek három évre feketelistára kerülnek. Ilyen szabálysértésnek minősül, ha a tulajdonukba tartozó honlapot az internetes tartalomra vonatkozó szabályok megsértése miatt le kell állítani, vagy más szabálysértés miatt büntetést szabtak ki rájuk, de annak nem tettek eleget, vagy ha olyan tartalmat terjesztettek, amely sérti a „társadalmi morált, üzleti etikát” vagy ilyen célból eszközt bocsátanak rendelkezésre.⁶¹ A kibertér hatóság feketelistájára való felkerülés számos módon érintheti az üzleti tevékenységet, de még a személyes szabadságot is. A feketelistákon a mások jogait és érdekeit az online térben sértő magánszemélyeket is fel kell tüntetni, és megfelelő büntető intézkedéseket kell hozni ellenük.

A pekingi példa szerint a súlyosan eladósodott, tartásdíjfizetési vagy kapcsolattartási kötelezettségének eleget nem tevő elvált szülő, a munkavállalóit ki nem fizető foglalkoztató azzal szembeesül, hogy az őt telefonon felhívó a következő szöveget hallja a kapcsolás előtt: „A hívott fél szerepel a tisztességtelen személyek listáján.”⁶² A tartozásával elmaradásban lévő (Szecsuan tartományban élő) előfizetőt hívó ügyfelet a következő értesítés fogadja: „A bíróság a hívott felet tartozása miatt feketelistára helyezte. Kérjük, szólítsa fel ezt a személyt törvényes kötelezettségeinek betartására!”⁶³ A 2014-es keretszabályozás elvárja az internet valós névvel való használatát, az internetes polgárok (*netizen*) felelős viselkedését és az ő értékelésüket is. Online feketelistákat kell létrehozni azokról, akik hitelessége megkérdőjeleződik, és őket meg kell büntetni.⁶⁴ A büntetés kiterjedhet az online tevékenységek korlátozására, továbbá az ilyen intézkedések közzétételére.

4.2. Szabadulás a feketelistáról – az egyéni pontok növelése

Adódik a kérdés, milyen módon lehet a társadalmi hitelességi pontokat növelni, tehát a korábbi botlásokat jóvátenni. A THR szerepe világos a büntetések terén, de mutat visszautat a társadalomban megbecsült polgárok világába is. Ahogyan a felsorolt magatartások pontlevonással járnak, úgy vannak olyanok is, amelyek révén növelni lehet a pontok számát. A feketelistáról szabadulni is lehet, ha a polgár „jövateszi” azt a cselekményt, ami miatt oda felkerült. Ez megnyilvánulhat közösségi munkában, jótékony célra adott adományban, vér- vagy csontvelő-adományozásban.⁶⁵ Meghatározott idő elteltével szintén törölni kell bizonyos szankciókat, és pusztán az időmúlás okán is le lehet kerülni a listáról. Különböző kitüntetések, díjak, elismerések szintén pluszpontokkal járnak, ilyen például a „jó polgár” díj, a kommunista párt példamutató tagja kitüntetés és az önkénteseknek járó elismerések.⁶⁶ Ezek mindegyike olyan magatartáshoz kapcsolódik, amely az egyén elkötelezettségét mutatja a társadalom iránt. Pontosan erre irányul, erre tanít, ebbe az irányba terel a THR.

⁶¹ Trivium China i. m. (30. lj.) 20.

⁶² A példa pekingi. Trivium China i. m. (30. lj.) 31.

⁶³ Uo., 32.

⁶⁴ A keretszabályozás kiemeli az online csalásokat, mások jogainak és érdekeinek sérelmét, pletykák (álhírek) terjesztőt. Tervezési keret (2014–2020) i. m. (8. lj.). II. cikk (3) bek.

⁶⁵ Trivium China i. m. (30. lj.) 15.

⁶⁶ Uo., 29–30.

5. Vörös listák a magatartási modellek számára

A központi állami akarat egyértelmű abban, hogy a hitelességet és a társadalmi becsületességet minden eszközzel propagálni kell, és jó példákat kell a társadalom tagjai elé állítani.⁶⁷ A társadalmi hitelesség terén kiemelkedő polgárok és szervezetek a kínai nemzeti színrel jelölt vörös listán szerepelhetnek. Ők azok, akik megőrzik a társadalmi bizalmat azzal, hogy dicséretes magatartást tanúsítanak, például gondoskodnak idős szüleikről vagy önkéntes munkát végeznek.⁶⁸ Természetesen csak a kiemelkedő példamutatás eredményezheti a vörös listán való szereplést. Mind a fekete-, mind a vörös listák nyilvánosak – ez is erősíti az elérendő társadalmi célt: a jutalmazást és a büntetést. A nyilvánosság az interneten és a nyomtatott sajtóban való elérhetőséget jelent, de utcai hirdetőablakon, sőt az utcákra kihelyezett LED falakon is feltűnhet a – tipikusan – feketelista, azonosító adatokkal, jól láthatóan.⁶⁹ A magas pontszámú, magas társadalmi hitelességű polgárok út- és parkolásdíj-kedvezményeket kapnak, gyorsabb kiszolgálásban részesülnek a kórházakban és az autójuk műszaki vizsgáztatásakor, leegyszerűsödik hitelfelvételi kérelmük benyújtása,⁷⁰ és arra is van példa, hogy a községi tanácstól több rizst, étolajat és készpénzt kapnak. Ezenkívül még a helyi lapban is megdicsérik őket.⁷¹ Mindezek a helyi szabályoktól függenek, ezért jelentős eltérések lehetnek az ország különböző pontjain. Ahogyan a feketelisták rendszere, úgy a vörösöké is összetett. A THR alapját a helyi kezdeményezések képezik, ezért először helyben kerülhet fel valaki a társadalmi pozitív listára, majd ezt követően vehetik át az információt más vörös listák – tehát a jutalmazó hatás összeadódása itt is elképzelhető.

5.1. A THR menedzsment- és adatvédelmi megfontolásai

A központi kínai állami akarat világos reményeket fűz ahhoz, hogy a THR és az ahhoz kapcsolódó jutalmazó és büntető intézkedések elérjék céljukat. Ugyanakkor arra is hangsúlyt fektetnek, hogy az adatbázis és a rendszer működése jól menedzselt legyen, magas standardok mellett irányítsák, aminek része az egyének magánszférájának és az üzleti titkoknak a védelme. Egységes hitelességi kódrendszert kell alkotni a természetes és a jogi személyeknek, valamint az egyéb szervezeteknek. A felmerülő panaszok kezelésére és a vitákra megfelelő eljárásokat kell kialakítani.⁷² A büntetések súlyosak, a megszegényítő szándék egyértelműen megjelenik a jogpolitikai célkitűzések között. Nem csodálkozhatunk rajta, ha egy idevágó közvélemény-kutatás szerint ötből négy válaszadó tart attól, hogy a tudta nélkül kerül majd feketelistára.⁷³

⁶⁷ Tervezési keret (2014–2020) i. m. (8. lj.) III. cikk (1) és (2) bek.

⁶⁸ CHEN-LIN-LIU i. m. (20. lj.) 15.

⁶⁹ Uo., 17.

⁷⁰ A sor itt is hosszan folytatható lenne. Az említett példák Fucsou városból származnak. Trivium China i. m. (30. lj.) 32.

⁷¹ LEE i. m. (9. lj.) 6.

⁷² Tervezési keret (2014–2020) i. m. (8. lj.) V. cikk (1)–(4) bek.

⁷³ DRINHAUSEN-BRUSSEE i. m. (7. lj.) 18.

5.2. A célok keveredése

Adatvédelmi jogi szempontból az eltérő célú adatkezelések összefonódása említendő meg első helyen. Ez európai szemmel aggályosnak tűnik, az erre irányuló intézkedéseket mégis kifejezetten nevesítették a THR előkészítése során.⁷⁴ A meglévő adatkezelési silókat a közös adatkezelési cél, a THR érdekében össze kell tehát kötni, ebben a célban egyesülnek az egymástól eltérő célú adatkezelések. A célok keveredése kapcsán említendő, hogy a hatás fordított is lehet: attól is lehet tartani, hogy egy vezető tisztségviselő feketelistás szereplése kedvezőtlenül hathat az adott gazdasági társaság piaci helyzetére, amint erre vonatkozó tapasztalatról is beszámol a szakirodalom.⁷⁵ Ez tehát arra ösztönzi a munkáltatókat, hogy alaposan nézzék meg, milyen munkavállalót vesznek fel, és különösen kit alkalmaznak vezető pozícióban.

A 2021 novemberében hatályba lépett kínai adatvédelmi törvény szintén nevesíti a célhoz kötöttség elvét. Eszerint minden adatkezelésnek világos és észszerű célra kell irányulnia.⁷⁶ A 2014-es tervezési keret határozza meg a célt, amely a társadalmi bizalmat erősítő, illetve gyengítő magatartások kapcsán teljes nyilvánosságot követel meg a keretben előírt rendben. Ilyen módon tehát a THR körében folyó adatkezelés megfelel a célhoz kötöttség elvének a kínai kontextusban.

5.3. Adatbiztonsági kockázatok

A nagy mennyiségű adat kezelése óhatatlanul megnövekedett adatbiztonsági kockázattal jár, és ez a THR hitelességével kapcsolatban különös jelentőséggel merül fel. Az esetleges incidensek vagy az adatokkal való visszaélés gondos technikai és adatbiztonsági intézkedések bevezetését indokolja.⁷⁷ Kollár Csaba már idézett tanulmányában számos olyan adatbiztonsági és adatvédelmi, valamint rendszerszintű problémát vet fel, amelyet az EU adatvédelmi szabályozása is kockázatként azonosít. Az adatok hibás felhasználásával, manipulálásával vagy akár a rendszer károsításával járó magatartások a rendszer valamennyi szereplőjének kárt okozhat: mind az üzemeltetői vagy fenntartói oldalon, mind az érintett egyének oldalán, mind pedig a felhasználók tekintetében. A kockázatok közé sorolhatjuk az adatminőséget érintő kérdéseket, így például az arcfigyelő rendszerek manipulálását az arc megváltoztatása révén. A THR miatt jelentkező hátrányok súlyossága miatt számítani kell az egyének védekező mechanizmusaira, ami szintén torzíthatja a bemenő adatokat. Az egyénre, a felhasználóra jelent kockázatot, ha az adataival vagy az eszközeivel visszaélnék. Ezenkívül a rosszindulatú alkalmazások telepítése révén olyan helyzetbe is kerülhet a felhasználó, például a GPS koordináták meghamisítása miatt, amely pontlevonáshoz vezethet.⁷⁸ A felmerülő hibalehetőségek az informatika „szokásos” nehézségei közé

⁷⁴ Trivium China i. m. (11. lj.) 10.

⁷⁵ Uo., 54.

⁷⁶ A Kínai Népköztársaság adatvédelmi törvénye, 6. cikk, <https://stanford.io/3Qn5qUc>.

⁷⁷ DRINHAUSEN–BRUSSEE i. m. (7. lj.) 21.

⁷⁸ Fentebb láttuk, hogy pl. a közúton való szabálytalan átkelés a pontrendszer által számon tartott szabálysértés. A GPS-koordináták manipulálása ennél súlyosabb jogsértésre is módot adhat, pl. ha katonai vagy egyéb védett objektum területére mutat.

tartoznak, így például a szenzorok meghibásodása, a rendszerelemek közötti kommunikációs hiba, az adatbázisok strukturális hibái vagy az adatbázisok összekapcsolódásából adódó hibák.⁷⁹ Kollár külön felhívja a figyelmet a gépi tanulás és általában a mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásának veszélyeire. Ha ugyanis az MI által használt bármelyik elem hibás, az egész folyamat hibás lesz. És az eddigiekben még nem beszéltünk a leginkább „emberi” oldalról, nevezetesen a hackerek támadásairól, továbbá a hivatalnokok oldalán felmerülő korrupciós kockázatról. A felsorolt kockázatok mind a THR hitelességi kockázataként tartandók számon, és azok némelyike klasszikus adatvédelmi szabálysértésnek számít, ha megvalósul.

Azt látjuk tehát, hogy a THR felépítése és működtetése elkerülhetetlenné teszi az adatbiztonsági és -védelmi normák érvényesítését. Mindezeket a szempontokat a THR-menedzsment napi gyakorlatába be kell építeni a tervezés fázisától kezdődően.⁸⁰ Kiemelten ide tartozik az adatbiztonság, az adatok sérthetetlensége (integritás) és a bizalmasság elve. Természetesen az adatbiztonság elvét a kínai adatvédelmi törvény is ismeri.⁸¹ Ugyanilyen fontos a pontosság elve, amely szerint az adatoknak pontosaknak és naprakésznek kell lenniük. A rendszer hitelessége érdekében nem lehet eltekinteni az elszámoltathatóság elvétől, hiszen a THR melletti közbizalmat csak akkor lehet fenntartani, ha arra valóban támaszkodni lehet, ehhez pedig a kitűzött céloknak való megfelelés igazolására van szükség. E tekintetben a kínai adatvédelmi törvény egyértelmű alapvető szabályokat határoz meg. Az adatkezelő kötelezettségévé teszi a nyitottságot és a transzparenciát az adatkezelés szabályainak tekintetében. Mindenki számára világosnak kell tehát lennie, hogy milyen célból, milyen módon és milyen adatokra kiterjedően zajlik az adatkezelés.⁸² A THR sajátossága, hogy vannak ágazatspecifikus területei, vannak a helyi hatóságok által feldolgozott információk, de mindezek számára meg kell teremteni az uniform megosztási platformokat. A hitelességet vizsgáló szervezeteknek ki kell alakítaniuk a saját eljárásrendjüket, biztosítva a hitelességi adatok pontosságát. Az egymással összekapcsolható információs rendszereknek az egész országra ki kell terjedniük, minden vizsgált személyre, így a magánszemélyekre is. A rendszernek tisztázni kell a felelősségi köröket, és a magánszféra (*privacy*) védelmének előfeltételeit is biztosítani kell.⁸³

5.4. Adat- és jogvédelmi szakadék a kínai és a nyugati megközelítés között

A THR-t disztópikus jelenségként szokás emlegetni, amely a nyugati világ demokráciáiban elképzelhetetlen lenne. Ahogyan fentebb áttekintettük, hasonló rendszer az Európai Gazdasági Térség országaiban valóban alapvető adatvédelmi – és feltehetően sok egyéb – jogszabályba ütközne. Ez a szakadék az MI-ről szóló uniós rendelettervezet szövegében is megjelenik. A bizottsági javaslat szerint

⁷⁹ KOLLÁR i. m. (15. lj.) 93.

⁸⁰ A beépített és az alapértelmezett adatvédelem elve tehát itt is alkalmazandó.

⁸¹ A Kínai Népköztársaság adatvédelmi törvénye, 9. cikk.

⁸² Uo., 7. cikk.

⁸³ Tervezési keret (2014–2020) i. m. (8. lj.) IV. cikk (1)–(5) bek.

[a]zok az MI-rendszerek, amelyek lehetőséget biztosítanak természetes személyek hatóságok általi vagy nevükben történő, általános célú közösségi pontozására, diszkriminációhoz és bizonyos csoportok kirekesztéséhez vezethetnek, [...] sérthetik a méltósághoz és a megkülönböztetésmentességhez való jogot, valamint az egyenlőség és az igazságosság értékeit. [...] A] természetes személyekkel vagy azok egész csoportjával szembeni hátrányos vagy kedvezőtlen bánásmóddhoz vezethet olyan társadalmi kontextusban, amely nem függ össze azzal a kontextussal, amelyben az adatok létrehozása vagy gyűjtése történt, vagy olyan hátrányos bánásmódot okozhat, amely az adott személyek közösségi magatartásának súlyosságához képest aránytalan vagy indokolatlan. Az ilyen MI-rendszereket ezért be kell tiltani.⁸⁴

Az idézett preambulumbekzdés világosan bemutatja, hogy milyen jogvédelmi aggályok jelennek meg az MI ilyen jellegű felhasználásával összefüggésben. Bár a THR struktúrája nem feltétlenül igényli az MI használatát, annak alkalmazását a fentebb elemzett írásában Kollár is tényként kezeli, és a bizottsági rendelettervezet is kétségkívül utal a THR és az MI összekapcsolására. A THR az idézet szerint tehát összeegyeztethetetlen az Unió Alapjogi Chartájával, és ez egy fontos következtetés levonásához vezet. Az EU-ban biztosított adatvédelmi szinttől lényegében eltérő rendszer honosodott meg Kínában, ami gyakorlatilag a megfeleléségi határozat jövőbeni megalkotásának lehetőségét is kizárja. Ennek bemutatására jó példának tekinthető a THR.

Minden bizonnyal lehet azzal érvelni, hogy az EU és Kína közötti, alapjogi kérdésekben megmutatózó különbségek eleve kizárták a megfeleléségi határozat meghozatalának esélyét. Ugyanakkor az MI rendelet, ha ezzel a preambulumbekzdéssel együtt fogják elfogadni, közvetlen jogi hivatkozással fog szolgálni az ilyen törekvésekkel kapcsolatban. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a kínai privacyvédelem beláthatatlanul messze sodródott attól a koncepciótól, amelyet az EU-ban elvárunk. Ez még akkor is így van, ha bizonyos adatbiztonsági vagy -védelmi intézkedéseket a THR hitelességének fenntartása érdekében be kell vezetni.

6. Összegzés

Elemzésünkben arra jutottunk, hogy a kínai társadalmi hitelességi rendszer jelentősen érinti a társadalmi viszonyokat, a polgárok hétköznapi életét és kapcsolatait. A fekete- és a vörös listák nyilvánossága alapjaiban képes befolyásolni a polgárok boldogulását, a cégek, szervezetek üzleti és egyéb lehetőségeit. A szakirodalomban találtunk arra utaló forrásokat, amelyek szerint a külföldi polgárok szintén alanyaivá válhatnak a THR programjának, hiszen annak középpontjában a becsületesség és a bizalom helyreállítása áll, ezeket a célkitűzéseket pedig értelemszerűen mindenkinek tiszteletben kell tartania, határon belül és túl, offline és online egyaránt. A THR csak akkor működtethető fenntartható módon, ha a klasszikus menedzsmentelveket beleépítik, és ennek során az adatok kezelésére vonatkozó egyes elvek is már a tervezés fázisában beépülnek. Ettől

⁸⁴ Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok (a mesterséges intelligenciáról szóló jogszabály) megállapításáról és egyes uniós jogalkotási aktusok módosításáról szóló javaslat, (17) preambulumbekzdés.

a THR nem válik a mi európai fogalmaink szerint jogszerűvé, ugyanakkor a működtetés kudarcának elkerülése érdekében elengedhetetlen bizonyos privacyvédő elvek alkalmazása.

A polgárok nyilvános jutalmazása nem idegen jelenség számunkra sem. Pellengérre állítasuk, szegénylistán való megalázásuk azonban nem egyeztethető össze az európai alapjogi megközelítéssel. Ez megmutatkozik az MI-szabályozás tervezetében is, amelynek alapján levontuk azt a következtetést, hogy a THR bevezetése európai fogalmaink alapján indokolatlan beavatkozást jelent a polgárok magánszférájába. A THR olyan mértékű beavatkozásnak nyitotta meg az utat, amely a technológiai megoldásokkal, különösen az MI-vel és az arcfelismerő funkcióval ellátott közterületi kamerákkal kiegészülve, valóban disztópiába illő távlatot mutat. Ha a privacy globális állapotát kívánjuk figyelemmel kísérni, a THR minden bizonnyal a figyelem középpontjában marad a következő években is.

7. Epilógus

Fekete-fehér fénykép van a kezemben, a *politikailag megbízhatatlan* bátyám ballagásán készült. A dátum: 1983. június 18. Mai szemmel nem tűnik fel elsőre az akkor ordító különbség: minden ballagó diák vörös úttörőnyakkendőt visel, kivéve a bátyámat. Az akkori szocialista társadalomban ennek a különbségnek, a rendszer elleni fricskának nagy ára volt. Következményei voltak a továbbtanulásban, a várható karrierben, a versenysportban, külföldi utazási lehetőségekben, a hivatalviselésre való esélyekben, a hadseregben való előmenetelben... Ismerős? Európai privacyfelfogásunk védi az egyedit, a sorból kilógót ugyanúgy, mint a többiekhez igazodót, egyedinek látszani nem merőt. Nem tesz különbséget a kettő között. Nem is lenne helyes. A magánszféra védelme arra bátorít mindenkit: legyél különleges színfolt, aminek születettél. Ha jól működik a védelem rendszere, senkinek nem kell emiatt megbélyegzéstől tartania.

ijoten

Internetes Jogtudományi Enciklopédia

ijoten.hu